

ДОТРИМАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

У статті розглядаються теоретичні засади, на яких можна було б успішно формувати культуру мовлення курсантів (студентів), спираючись на такі поняття, як “спілкування”, “мовленнєва діяльність”, “норма літературної мови”, “мовленнєва компетенція” і “компетентність”.

Ключові слова: українська мова, культура мовлення, спілкування, мовленнєва діяльність, норма літературної мови, мовленнєва компетенція, компетентність.

В умовах розбудови України, утвердження її на міжнародній арені, закріплення української мови як державної, розширення процесів демократизації нашого суспільства постала настійна потреба впровадження української мови в усі сфери життєдіяльності держави, забезпечення використання її у професійній діяльності кожного.

Завдання вищої школи – готувати фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовнокомпетентних, які б досконало, ґрунтовно володіли українською літературною мовою у повсякденно-професійній, офіційно-документальній сфері, зокрема набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови, оволоділи мовою конкретної спеціальності, фаху. Акцент переноситься з традиційної настанови – засвоєння відомостей про літературні норми усіх рівнів мовної ієрархії – на формування навичок професійної комунікації, студювання особливостей фахової мови, на розвиток культури мови, мислення і поведінки особистості.

Мета статті – визначення чітких теоретичних засад, на яких можна було б успішно формувати культуру мовлення курсантів (студентів).

Ідеям формування культури мовлення, теоретичним і практичним пошукам, пов'язаних із підготовкою мовно- й комунікативно компетентної людини, присвячено чимало наукових праць: у мовознавстві (Н.Бабиш, І.Білодід, В.Виноградов, Б.Головін, А.Коваль, Л.Мацько та ін.); у психолінгвістиці (Б.Ананьєв, Л.Виготський, Д.Ельконін та ін.).

Спираючись на загальні аспекти культури мови, ми ставимо завдання найголовніші, якими можна вдало користуватися при розв'язанні конкретних соціальних завдань підготовки курсантів (студентів), а саме:

- формування комунікативної компетентності курсантів (студентів);
- набуття комунікативного досвіду, що сприяє розвитку креативних здібностей курсантів та спонукає до самореалізації фахівців, активізує пізнавальні інтереси, реалізує евристичні здібності як визначальні для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця;
- вироблення навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері: вплив на співрозмовника за допомогою вмілого використання різноманітних мовних засобів, оволодіння культурою монологу, діалогу та полілогу;
- сприйняття й відтворення фахових текстів, засвоєння лексики і термінології свого фаху, вибір комунікативно виправданих мовних засобів, послуговування різними типами словників.

Для реалізації перелічених завдань ми пропонуємо своє бачення проблеми формування культури мовлення курсантів, спираючись на такі поняття як “спілкування”, “мовленнєва діяльність”, “норма літературної мови”, “мовленнєва компетенція” і “компетентність”.

Основною формою соціального існування й засобом соціального функціонування людини є спілкування. Спілкування людей – складний процес взаємодії особистостей у конкретному часовому й просторовому вимірі. Це комплексне поняття, що охоплює всі

можливі типи процесів взаємозв'язку і взаємодії людей: інформаційний (обмін інформацією), інтерактивний (зв'язки і впливи учасників) і перцептивний (сприйняття органами чуттів). Спілкування – спроба порозумітися, психологічна готовність до взаємодії [1, с.3]. Спілкування як процес з використанням мови “наповнене людською енергетикою” (Л.Виготський), торкається всіх складових комунікацій. Спілкування – це акти взаємодії особистостей, або комунікативні акти. У сучасній лінгвістиці термін “комунікативний акт” трактують широко: від мовленнєвої діяльності загалом, обміну текстами – до ситуації спілкування, де ролі учасників регламентовані соціальним і культурно-національним середовищем [2, с.103]. Концепцією діяльнісного розуміння процесу спілкування, його внутрішній та зовнішній змісті гуманістично-етичну сутність висвітлено в працях К.Абдульханової-Славської, О.Бодальова, О.Леонтьєва та ін. На визначальну роль процесу спілкування у становленні особистості вказують Л.Анциферова, Г.Костюк, Б.Ломов, Н.Чепелєва.

Невід'ємною складовою процесу спілкування виступає мовленнєва діяльність. Тому першочерговим завданням для викладача-словесника є підготовка розвиненої мовної особистості майбутнього фахівця. Результатом розвитку мовної особистості курсанта є досконале оволодіння необхідним мовним потенціалом і стійкі навички спілкування в усіх сферах життєдіяльності, тобто набуття мовної й комунікативної компетентності. Компетентність – це особистісна якість (сукупність якостей) та мінімальний досвід, які вже склалися відносно до діяльності в заданій галузі (А.Хуторовський); це не тільки вміння, але й відмінні риси, що відповідають завданням, які поставлені життям (І.Гудзик); це комплексний особистісний ресурс, який забезпечує можливість ефективної взаємодії з оточуючим світом у тій чи іншій галузі та який залежить від необхідних для цього компетенцій (Р.Мільруд).

Компетенція – більш вузьке поняття, що співвідноситься з конкретними видами діяльності та використовується для позначення умінь, знань, які необхідні для ефективного виконання дій (І.Гудзик).

Проблеми мовленнєвої компетентності у своїх дослідженнях розглядали Т.Симоненко, І.Гудзик, О.Біляєв, О.Горошкіна, Л.Мацько. М.Пентиллок розглядає мовленнєву компетентність як діяльність людини, спрямовану на розуміння або створення тексту, що здійснюється в процесі мовленнєвої діяльності. О.Горошкіна під мовленнєвою компетентністю розуміє практичне оволодіння українською мовою, її словниковим запасом, граматичним ладом, дотримання в усних і писемних висловлюваннях мовних норм [3].

Проблема мовної норми – одна з найактуальніших і найскладніших проблем сучасної лінгвістичної науки. Незважаючи на те, що їй присвячено величезну кількість праць, тут є ще багато суперечливого, а то й зовсім недослідженого. Тільки в поодиноких роботах, та й то здебільшого принагідно, висловлюються ті чи інші думки, зауваження з приводу мовної (мовленнєвої) інтенсифікованої виразності, яка виникає внаслідок свідомого, стилістично заданого відхилення автора (мовця) від кодифікованої літературної норми.

Аналізуючи експресивні явища сучасної української мови, які постають на ґрунті її нормативності, виходимо з того, що мовна норма – це система обов'язкових реалізацій, прийнятих у мовленнєвій практиці даного суспільства на даному етапі його історичного (культурного) розвитку, або іншими словами, це сукупність найбільш стійких, традиційних реалізацій елементів мовної структури, відібраних і закріплених суспільною мовною практикою, це сукупність найбільш придатних для комунікативних цілей мовних засобів, що ним користується мовне суспільство.

Оскільки лінгвальна діяльність проявляється у різних формах і на різних рівнях, то й мовні норми бувають різних видів і типів. По-перше, є норми місцевих (територіальних) та соціальних діалектів. Норми літературної мови (літературні норми) – це “сукупність колективних реалізацій мовної системи, прийнятих суспільством на певному етапі його розвитку й усвідомлених ним як правильні і зразкові” [5]. Літературні норми являють собою історично зумовлені, відносно стабільні реалізації мовної системи, такі реалізації, що закріплені в кращих зразках мовотворчості і яким віддає перевагу освічена частина

суспільства; вони є ідеалізованим втіленням того загального, що вважасться обов'язковим у незліченних конкретних актах мовленнєвої комунікації поміж окремими індивідуумами.

По-друге, є норми різних рівнів мовної системи, тобто норми лексичні, фразеологічні, словотворчі, фонетичні (акцентологічні, орфоепічні) та граматичні (морфологічні й синтаксичні). Ці норми являють собою історично зумовлені, відносно стабільні реалізації мовної системи, що закріплені мовленнєвою практикою в ієрархічних ярусах даної мови. По-третє, є норми стильові, міжстильові та стилістичні.

На основі розглянутих тлумачень на визначення поняття “культура мовлення”, можемо дійти висновку, що в науковій літературі існують багато чинників, за допомогою яких формується культура мовлення курсантів.

Культура мовлення фахівця формується багатством словника, досконалим володінням способами поєднання слів у речення.

Визначаючи ознаки культури мовлення, урахуємо як суто мовні особливості (ступінь володіння чинними у конкретну епоху нормами), так і позамовні (знання законів мислення, практичний досвід мовця, його психологічний стан, мету тощо).

Н.Бабиш комунікативними ознаками культури мовлення вважає правильність, логічність, багатство та різноманітність, виразність, емоційність тощо.

Одним із визначальних і центральних понять культури мовлення фахівця є правильність мовлення, тобто строга відповідність чинним правилам, за допомогою яких сформульовано норми, що регулюють правильний вибір слова відповідно до змісту і мети висловлювання. Літературна норма виконує роль фільтра при рухові від системи мови до мовлення.

Мовлення має бути гнучким, динамічним і функціонально мобільним. Ознакою культури мовлення є доречність висловлювання. Висловлювання доречне, якщо внаслідок його використання досягається мета, яка ставилася мовцем.

На заняттях з курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)” для курсантів ХДМА використовуються цікаві тексти, які розширюють світогляд майбутніх спеціалістів, наприклад: “Теорія та будова судна”, “Теорія електроприводу”, “Експлуатація судових енергетичних установок”.

У методичних вказівках до виконання практичних робіт із теми “Терміни у професійному мовленні” значна увага приділяється етимологічним довідкам, цікавим вправам і завданням, що примушують курсантів працювати над усним професійним мовленням. Перед викладачем-словесником ставляться такі завдання:

- забезпечити досконале володіння нормами сучасної української літературної мови та дотримання вимог культури усного й писемного мовлення;
- виробити навички самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні;
- розвивати творче мислення студентів;
- сформувати навички оперування фаховою термінологією, редагування, коригування та перекладу наукових текстів.

Отже, формування, дотримання культури мови та підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності курсантів (студентів) залежить від багатьох чинників. Майбутнім фахівцям мова потрібна не тільки як сукупність правил, а як система світобачення, засіб культурного співжиття в суспільстві, самоформування і самовираження особистості.

Розглянутий матеріал не вичерпує всіх аспектів культури мовлення курсантів у процесі вивчення української мови (за професійним спрямуванням). Це питання потребує подальшого розгляду в наукових та методичних дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамович С.Д. Мовленнєва комунікація: Підручник / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 472 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф.С. Бацевич. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.

3. Культура мовлення вчителя-словесника / [Горошкіна О.М., Нікітіна А.В., Попова Л.О., Порожня Л.В., Рудіна О.М.]. – Луганськ: СПД Рєзніков В.С., 2007. – 112 с.
4. Пентиліук М.І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови / М.І. Пентиліук // Укр. мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С. 8-10.
5. Чередниченко І.Г. Мова періодичної преси і боротьба за піднесення культури українського слова // Про культуру мови. – К., 1964. – С.145-154.

Бабышена М.И.

**ПРИДЕРЖИВАНИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ КУРСАНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ
УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА (ЗА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ НАПРАВЛЕНИЕМ)**

В статье рассматриваются теоретические основы, с помощью которых можно было бы формировать культуру речи курсантов (студентов), опираясь на такие понятия как "речь", "речевая деятельность", "норма литературного языка", "речевая компетенция" и "компетентность".

Ключевые слова: украинский язык, культура речи, общение, речевая деятельность, норма литературного языка, речевая компетенция и компетентность.

Babyshena M.I.

**KEEPING THE CULTURE OF SPEECH BY CADETS IN COURSE OF PROFESSIONAL
UKRAINIAN LANGUAGE LEARNING**

The basic principles for successful formulating of cadets' culture of speech with the help of such notions as 'speech', 'speech activity', 'literary language standard', 'speech competence' and 'competence' are described in the article.

Key word: Ukrainian language, culture of speech, communication, speech activity, literary language standard, speech competence, competence.

УДК 37.015.311

Бордюк В.М.

**ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ
В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗНЗ**

У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти створення ситуацій успіху в роботі зі старшокласниками. На основі теоретичного аналізу автор пропонує технологічні операції створення ситуації успіху в навчально-виховному процесі школи.

Ключові слова: технологічні особливості, навчально-виховний процес, ситуація успіху.

Постановка проблеми. Науковий інтерес до проблеми створення ситуацій успіху в навчально-виховному процесі ЗНЗ пояснюється зростанням потреби суспільства та держави в грамотних і компетентних людях. Але це лише "одна із сторін медалі". Політична, економічна, соціальна, правова, моральна незахищеність, невизначеність, а часто й негативізм суспільних стосунків позначаються як на соматичному, так і психічному розвитку підростаючого покоління, нерідко зумовлюючи порушення процесу соціалізації. Це, у свою чергу, вимагає від педагогів неабияких умінь в оволодінні технологією створення ситуації успіху в навчально-виховному процесі. Проблема створення ситуацій успіху досить широка, оскільки стосується не лише навчальної компетенції і досягнень але й лежить в основі забезпечення можливості самореалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз педагогічної літератури показав, що окремі аспекти ситуації успіху були висвітлені в працях К. Ушинського (про почуття успіху), А. Макаренка (взаємозв'язок успіху та майстерності педагога), В.Ф. Шаталова (фактори успіху).